

Kinderen van Kony

Kinderen van Kony

Yamina Marzougui

2019

Beefcake Publishing

“The future belongs to those who believe in doing good.”

Victor Ochen,
mensenrechtenactivist &
genomineerde Nobelprijs voor de Vrede

Kede cwinya ducu adwoko pwoc bot mon kede coo ame obin
obedo kede kare me leyo keda dodo gi. Pi kare ducu abino
mede kede maro kit ame wun jo me tungtumalo me Uganda
itye itute wunu kede me neno ni jami obedo aber iyonge
lweny ame ibeyo wunu iyie.

Mijn oprechte dank aan alle moedige vrouwen en mannen
die hun verhalen met mij deelden. Voor altijd zal ik de
ongelooflijke veerkracht bewonderen die jullie, de mensen
van Noord-Oeganda, in de nasleep van de oorlog laten zien.

Voorwoord

Kinderen van Kony is een boek dat ons terugvoert naar een donker stuk geschiedenis van Oeganda, maar eveneens belangrijke maatschappelijke vraagstukken aanraakt die ook elders en op heden aan de orde zijn. Het doelbewust treffen van kinderen als oorlogswapen en het rekruteren van kinderen door gewapende groepen behoren immers tot de meest urgente mensenrechtelijke kwesties van onze tijd.

De reikwijdte van deze kinderoorlog is immens. Naar schatting één miljard kinderen wereldwijd leven in gebieden die zijn getroffen door gewapende conflicten. Het jaarrapport van de Secretaris-Generaal van de VN documenteert dat daarbij in 2018 minderjarigen werden gerekruteerd door 46 staten en 56 irreguliere gewapende groeperingen, en actief werden ingezet bij minstens 18 conflictsituaties wereldwijd. Ondanks respectabele internationale campagnes om kinderen in conflictsituaties te beschermen en een einde te brengen aan het inzetten van kindsoldaten, blijkt dit een hardnekkige problematiek. Waar men er in een aantal conflicten in geslaagd is de demobilisatie van kindsoldaten te faciliteren, stellen we vast dat recente conflicthaarden een toename van het aantal cases in de hand werken. Kennelijk blijven kinderen zeer gegeerd om de rangen van gewapende groepen te vullen. Momenteel worden naar schatting 300.000 minderjarigen ingezet als kindsoldaat. Naar alle waarschijnlijkheid is dit indrukwekkende aantal een onderschatting van de realiteit, gezien de manieren waarop kindsoldaten betrokken raken bij gewapende groepen vaak verhuld blijven.

Ook de aard van oorlogservaringen die minderjarigen in gewapende groepen opdoen, is ontstellend. Ze zijn niet enkel getuige, maar vaak ook slachtoffer en dader van oorlogsmisdaden. Misdaden die elke verbeelding tarten. Dat krijgsheren zoals Joseph Kony en zijn adepten de gruwel niet schuwen, blijkt uit de beklijvende verhalen die in dit boek centraal staan. Deze verhalen illustreren eveneens dat dergelijke ervaringen diepe kwetsuren creëren, die nog lange tijd als littekens confronteren met een pijnlijk verleden en op erg invasieve wijze het dagelijks leven tekenen. Het zijn verhalen die beroeren en niet meer loslaten, net zoals ze dat bij Yamina deden toen ze als studente naar Oeganda trok. Verhalen die de bovenstaande cijfers en feiten een gezicht geven, en van binnenuit belichten wat oorlog met kinderen doet. Deze verhalen bezorgden Noord-Oeganda een speciale vermelding in de annalen van menselijke wreedheid. Cynisch is dat momenteel nog meer van dergelijke verhalen in de maak zijn, in de context van de actuele conflicten die wereldwijd worden gestreden, onder andere door Islamitische Staat.

Het idee dat kinderen, zéker kinderen, dit niet zouden mogen meemaken, staat buiten kijf in onze samenleving. 'Kind' wordt gewoonlijk gepercipieerd als puur, kwetsbaar en onschuldig, terwijl 'soldaat' geassocieerd wordt met brutaal geweld, kwetsuren en verlies van onschuld. Als gevolg daarvan lezen wij de term 'kindsoldaat' als een conceptuele juxtapositie, die doorgaans verontrusting en morele bezwaren opwekt. Hoewel het inzetten van kinderen in gewapende conflicten ook in onze contreien lange tijd onbetwist bleef, wordt de legitimiteit ervan sinds een aantal decennia sterk aangekaart onder invloed van evoluerende pedagogische, sociale en politieke zienswijzen. Die evolueerden in verhoogde internationale druk om van deze

praktijk af te zien en tot vervolging van groepen die zich hieraan schuldig maken.

Hoewel het onmiskenbaar is dat de gewapende groeperingen die kinderen dwingen of toelaten in hun rangen bijzonder verantwoordelijk zijn voor deze vorm van kinderoitbuiting, vervult ook de samenleving hierin een belangrijke rol. Bepaalde ongunstige maatschappelijke condities maken kinderen immers bijzonder kwetsbaar voor rekrutering door gewapende groeperingen en kunnen derhalve beschouwd worden als een voorname voedingsbodern. Daar waar kindsoldaten worden ingezet in gewapende conflicten is niet zelden ook sprake van een bredere en meer complexe maatschappelijke problematiek van kinderverwaarlozing of schending van kinderrechten. Het kan daarbij gaan om nalatigheid inzake het beschermen van kinderen tegen uitbuiting, het ontnemen van kansen en gebrek aan waardevolle alternatieven voor kinderen in de samenleving, de actieve promotie van machtsongelijkheid en discriminatie van jonge generaties, of normalisatie van geweld om controle uit te oefenen. Het trachten begrijpen van de complexe realiteit en de kwetsbare maatschappelijke positie waarin kinderen in conflict-situaties zich vaak bevinden is een basisvoorwaarde om inzicht te verkrijgen in de gangbare visies op kinderen, soldaten en oorlog – en hoe deze tegenstrijdige begrippen in vele samenlevingen verzoend worden in het fenomeen 'kindsoldaten'.

Het blijft derhalve een prioritaire, mondiale uitdaging om kinderen te beschermen tegen verwaarlozing en om hun basisrechten te garanderen – waar ze ook opgroeien. Het vormt eveneens een belangrijk vraagstuk hoe we als mondiale samenleving de rechten en het welzijn van die kinderen die ten prooi vielen aan dergelijke uitbuiting zo goed mogelijk kunnen waar-

borgen. Mensenrechten – inclusief kinderrechten – overstijgen immers de grenzen van een oorlogsgebied of -tijdperk.

Sofie Vindevogel
Lector en onderzoeker HoGent

Proloog

De cijfers zijn hallucinant. Vandaag zijn er meer dan 300.000 kinderen actief betrokken in meer dan dertig gewapende conflicten over de hele wereld. Kinderen en jongeren worden ook steeds meer bewust het doelwit van brutaal oorlogsgeweld. Ze worden gedood, verminkt, ontvoerd, verkracht, uitgehuwelijkt, gerekruteerd als kindsoldaten en aan het front ingezet als menselijk schild. Volgens een recent rapport van kinderrechtenorganisatie *Save the Children* lopen wereldwijd zo'n 350 miljoen kinderen het risico om aan een of meer van deze gevaren te worden blootgesteld. En dan zijn er nog de onrechtstreekse gevolgen van oorlogvoering, want miljoenen kinderen en jongeren moeten gedwongen op de vlucht slaan en hebben daardoor geen toegang tot basisvoorzieningen zoals water, voeding en gezondheidszorg. Ze worden getroffen door ziektes, ondervoeding en andere traumatische ervaringen. Internationale oorlogswetgeving en regelgeving die ervoor moeten zorgen dat de meest kwetsbare bevolkingsgroepen worden beschermd, worden schaamteloos door strijdende partijen en regeringen aan de kant geschoven. Oorlogen zijn blind en normloos geworden. Ziekenhuizen en scholen zijn vaak de laatste veilige schuilplaatsen voor burgers, maar ook deze worden genadeloos aangevallen en gebombardeerd. Ongelooflijk veel kinderen en jongeren groeien op in totale chaos, zonder houvast en veiligheid in een wereld waar geweld de norm is. Een aanzienlijk deel van hen kan zelfs niet eens uitleggen wat vrede betekent. Maar je kiest niet waar je wiegje staat. Voor kinderen die toevallig geboren werden in oorlogszones in Afrika of in het Midden-Oosten is er helemaal geen andere keuze. En ook al gaat het om het lot van kinderen en jongeren, een bevolkingsgroep die toch

veel mensen beroert en harten verovert, het is een feit dat wij hier bij ons niet of niet meer geraakt worden door de gruwelijkheden die ver van ons bed gebeuren. Alsof we stilaan collectief ongevoelig zijn geworden voor de harde beelden die we steeds vaker op het journaal te zien krijgen.

Toch komen de gevolgen van gewapend conflict steeds dichterbij. Vandaag staat deze realiteit zelfs letterlijk in onze Europese achtertuin. Hierbij denk ik aan de vluchtelingen die duizenden kilometers afleggen om bij ons bescherming te zoeken voor de oorlog en vervolging in hun thuisland. En ja, dan denk ik ook aan hen die actief deelgenomen hebben aan een gewapend conflict en hier terug komen aankloppen: de jongeren en volwassenen die ooit vrijwillig uit Europa vertrokken om zich bij het kalifaat van IS in Syrië en Irak te voegen.

Onder de bevolking leeft de laatste jaren een zekere bezorgdheid en angst ten gevolge van de aanslagen, de vluchtelingenstroom, en de mogelijke terugkeer van Syriëstrijders en hun nakomelingen. We vervallen vaak zeer snel in een ziekelijk negativisme als het gaat om vraagstukken over hoe we deze mensen kunnen opvangen. Het begint al bij de manier waarop over dit thema gepraat en geschreven wordt in de media: “Ze zijn niet welkom in ons land. Het zijn allemaal gelukszoekers. Ze passen zich niet aan. Sluit ze op en stuur ze terug. We kunnen toch niet iedereen helpen. Grenzen dicht!” Om maar enkele van de welbekende clichés op te noemen. Er werd de laatste jaren ook heel veel energie gepompt in het voeden van die angst in onze maatschappij, als ook in het zetten van hekken met prikkeldraad rond onze geliefde grenzen en in het onmenselijk behandelen van hen die erin slagen om toch binnen te dringen. Maar het is nu eenmaal een realiteit dat hier mensen wonen die in oorlogszones verschrikkelijke dingen hebben

meegemaakt, dat die er hoe dan ook in zullen slagen om Europa binnen te komen en dat die het recht hebben om hier bescherming te zoeken. Het is gemakkelijk om onze ogen hiervoor te sluiten, maar we weten allemaal dat dat op lange termijn geen oplossing is.

Ik heb met mijn eigen ogen gezien wat nu al de gevolgen zijn van het ‘verwaarlozen’ van het welzijn van mensen die in oorlog hebben geleefd en overleefd toen ik werkte bij Artsen Zonder Grenzen aan een project rond geestelijke gezondheid voor vluchtelingen en asielzoekers in Vlaanderen. Ik ging dagelijks in gesprek met minderjarigen en volwassenen en luisterde naar hun verhalen en zorgen. Zo sprak ik met adolescenten die op zeer jonge leeftijd gedwongen werden een wapen op te nemen en te strijden bij lokale milities. Met mensen die bombardementen hebben overleefd en zagen hoe hun ouderlijke huis tot puin vervallen was. Met jongvolwassenen die hun ouders verloren op een veel te jonge leeftijd, het lijk van een familielid in stukken gesneden opgestuurd kregen, hun hoofd aangeboden in een kartonnen doos. Mensen die onderweg naar hier in de handen vielen van smokkelaars, misbruikt en gefolterd werden, geslagen door politie en gebeten door hun honden in de Balkan ... Een meerderheid draagt dus fysieke en psychische littekens van een donker verleden, de *tristesse* in vele ogen zei vaak al meer dan duizend woorden. Ik zag tijdens dit project hoe de emotionele en psychische toestand van deze mensen tijdens de maanden- tot jarenlange asielprocedure vaak bijna compleet genegeerd werd en daarbovenop kwam nog eens de prangende onzekerheid over de toekomst betreffende hun asielaanvraag alsook de zorgen om de familie en vrienden die nog in het onveilige thuisland verblijven. De toestand van hun geestelijke gezondheid was in het algemeen barslecht en velen vertoonden symptomen van depressie, angststoornissen en post-

traumatische stress. We kunnen er gewoonweg niet langer omheen. Mensen met oorlogstrauma's zijn hier en moeten dringend ondersteuning krijgen. Dat kan gewoonweg niet langer ongeneerd ontkend worden.

Ik wil in dit boek specifiek focussen op de noden van de kinderen en jongeren die in oorlogszones hebben geleefd. Waarom? Omdat er vandaag zulke kinderen en jongeren zijn die (willen) terugkeren naar België en Europa en het is belangrijk dat we met hen aan de slag gaan. Het gaat om de jonge kinderen die werden meegenomen naar het kalifaat van IS door hun eigen ouders, anderen die er werden geboren en nog een groep van tieners en twintigers die op eigen houtje vertrok. De opmerking dat de jongeren die vrijwillig vertrokken naar Syrië en Irak bewust deze keuze maakten en dus schuldig zijn en daar maar moeten blijven, zal nu misschien door uw gedachten gaan. Wie zijn gat verbrandt, moet op de blaren zitten, nietwaar? Toch is het belangrijk om hier een duidelijke kanttekening bij te maken. We moeten ook kijken naar wat die jongeren tot zo'n extreem gedachtegoed en zulke extreme beslissingen heeft gedreven. Ze voelden zich hoogstwaarschijnlijk niet helemaal thuis in onze maatschappij. Op jeugdige leeftijd is het vinden van een identiteit en participatie met of behoren tot een bepaalde groep ongeloflijk belangrijk. Jongeren zijn in deze fase van hun leven erg kwetsbaar en beïnvloedbaar. En ja, al gaat het om het behoren tot IS, dat is ook een identiteit, zij het een zeer extreme. Het is gewoon heel erg triest dat deze identiteit voor een bepaalde groep jongeren uiteindelijk de enige uitweg is gebleken.

Het is absoluut niet mijn bedoeling om te vervallen in de discussie van wie nu wel of niet schuldig is. Ik wil hiervan loskomen, want door met de vinger te wijzen raakt niemand vooruit. Naar mijn mening moet de grootste vraag zijn: hoe kunnen we

deze realiteit zo goed mogelijk aanpakken? Ik wil graag een bijdrage leveren aan het formuleren van een antwoord op deze complexe vraag omdat er nog steeds een groot taboe bestaat omtrent het opvangen van deze kinderen en jongeren van het kalifaat en er zeer veel onzekerheid, onduidelijkheid en vraagtekens zijn. Dat ga ik doen aan de hand van de verhalen van voormalige kindsoldaten uit Noord-Oeganda. Ik wil hun ervaringen, percepties en bevindingen koppelen aan de huidige problematiek van terugkeerders hier in België en Europa. Er is namelijk een belangrijke gemene deler tussen hen en de ex-kindsoldaten van Oeganda: ze hebben allemaal op jonge leeftijd gruwelijke dingen doorstaan en hebben nood aan een gepaste begeleiding om de impact ervan te verwerken. De verhalen van de mensen uit Oeganda zijn een rijke schat aan informatie, want ze bieden een concreet inzicht in wat heeft bijgedragen tot het creëren van valkuilen en springplanken in een zeer complex proces van vallen en opstaan. Deze verhalen verschaffen inzicht in wat wel en niet kan of moet gedaan worden in de naweeën van oorlog en geweld, die zich vandaag niet enkel meer duizenden kilometers van ons bed op exotische bestemmingen in Afrika en het Midden-Oosten bevinden.

“De meest gruwelijke en vergeten humanitaire crisis ter wereld.” Zo werd de oorlog in Noord-Oeganda ooit door de Verenigde Naties omschreven. Twintig jaar lang werd het noorden geteisterd door het rebellenleger van de beruchte Joseph Kony. Ze ontvoerden er tienduizenden kinderen en jongeren om ze onder dwang als soldaten in hun legerrangen in te zetten. De thematiek van de kindsoldaten van Oeganda kreeg veel aandacht tijdens het hoogtepunt van het conflict en tijdens de eerste maanden en jaren na het conflict. De internationale ngo-gemeenschap landde er massaal om de kindsoldaten te helpen en men deed onderzoek naar hun re-integratie in de opvangcentra

en lokale gemeenschappen waarnaar ze terugkeerden. Er was echter veel minder interesse om een aantal jaar na de oorlog opnieuw te gaan kijken. Het conflict was niet meer *hot* en prioriteiten werden verschoven naar nieuwe crisissen elders in de wereld. De stad Gulu, de grootste stad in het noorden van Oeganda, wordt zelfs omschreven als een *ngo ghost town*. Toch zijn de verhalen van deze mensen, die terugkijken naar het verleden, zeer interessant. Hoe hebben zij de hulpverlening namelijk ervaren? En wat is de impact van die hulpverlening nu op lange termijn?

Als student Orthopedagogiek kreeg ik de vraag of ik het niet zag zitten om voor mijn eindwerk onderzoek te gaan doen bij ex-kindsoldaten in de gevangenis van Lira, de tweede grootste stad van Noord-Oeganda. Blijkbaar was het algemeen bekend dat een aanzienlijk deel van de gevangenen voormalige kindsoldaten waren, maar verder was hier niets concreets over geweten. 't Zal wel zijn! En zo reisde ik op het einde van de zomer van 2014 naar Oeganda voor een onvergetelijk avontuur van zes maanden. Ik verbleef een halfjaar in het huis van Victor Ochen en zijn familie in Lira. Victor is de oprichter van de *ngo African Youth Initiative Network* oftewel AYINET. Hij groeide zelf als kind op te midden van de oorlog, in een kamp voor intern ontheemden, hij verloor zijn moeder op jonge leeftijd aan ziekte en een van zijn broers werd ontvoerd en is tot op heden vermist. In 2005 besloot hij dat hij niet voor de rest van zijn leven het stempel van slachtoffer wou dragen en richtte daarom AYINET op met als doel mee te werken aan de heropbouw van een gezonde, veerkrachtige maatschappij in Noord-Oeganda. Op heel wat plaatsen verspreid over het noorden biedt zijn team tot op vandaag psychosociale hulp en allerlei activiteiten aan aan de lokale bevolking. Soms reden we urenlang op de brommers doorheen de oranje, stoffige vlaktes van het noorden, op

weg naar die verschillende gemeenschappen. Fantastisch mooi was dat. Het contrast tussen de stille, vredevolle landschappen en de horror van het verleden hebben me vaak geraakt. Samen met het team van een andere organisatie, het *Centre for Children in Vulnerable Situations*, zette ik mijn eerste stappen in de gevangenis van Lira. Wekelijks vergezelde ik het team om de counseling-activiteiten, waarbij ze een op een in gesprek gaan met gevangenen, bij te wonen.

Na een aantal weken ging ik van start met mijn eigen onderzoek in de gevangenis. In de daaropvolgende maanden ging ik in totaal met twintig ex-kindsoldaten in gesprek over hun verleden bij de rebellen en hun huidige situatie. Na mijn onderzoek bleef ik spelen met de vraag hoe het met deze mensen zou gaan zodra ze vrijgelaten worden uit de gevangenis. In de zomer van 2016 ging ik op zoek naar antwoorden. Tijdens mijn opleiding Conflict & Ontwikkeling ging ik opnieuw een aantal maanden terug voor een vervolgonderzoek. In de regio van de steden Lira en Gulu sprak ik met twintig voormalige kindsoldaten die waren vrijgekomen uit de gevangenis. Daarnaast ging ik gedurende beide onderzoeken in gesprek met lokale ngo's en verscheidene middenveldorganisaties die kindsoldaten opvingen na hun terugkeer en tot op vandaag werken aan verschillende facetten van postconflict-samenlevingsopbouw. Tot slot zijn er nog de ontelbare gesprekken die ik had met gewone mensen uit de gemeenschappen en lokale leiders door te leven, wonen en werken in de regio. Ik ben sinds mijn eerste verblijf helemaal begeesterd door Noord-Oeganda en heb ingezien dat de verhalen van ex-kindsoldaten heel nuttig zijn voor de problematiek waar we hier bij ons vandaag mee te maken krijgen.

Ongeveer tien jaar na het einde van het conflict, komen in dit boek twee voormalige kindsoldaten uit Noord-Oeganda aan het

woord. Hun ervaringen tonen aan hoe een geschiedenis van geweld en conflict een persoon jarenlang kan achtervolgen en wat mogelijke hulpbronnen en de te ontwijken valkuilen zijn om het verleden te verwerken. Doorheen dit boek zal je meegenomen worden op het levenspad van twee kinderen van Kony: Nora, een vrouw die vandaag dertig jaar is en door de rebellen ontvoerd werd toen ze elf jaar was, en Jack, een eenendertigjarige man die werd meegenomen door de milities rond zijn achttiende verjaardag. De verhalen die de twee personages zullen vertellen, zijn compilaties van de verschillende levensverhalen die ik tijdens mijn onderzoeken in Oeganda noteerde. Op die manier wil ik zoveel mogelijk stemmen uit Noord-Oeganda laten weerklinken. Nora en Jack zullen je beiden vertellen over hun ontvoering, hun tijd bij de rebellen, hun ontsnapping en thuiskomst, het leven in de gevangenis en hun leven vandaag.

Door voormalige kindsoldaten een stem te geven, wil ik hun ervaringen toegankelijk maken voor een breed publiek. Ik wil met de verhalen een inzicht verschaffen in de waanzin die mensen in conflictzones beleven, zodat het een beetje meer vatbaar en verstaanbaar wordt voor ons, die al decennia in een zachte, oorlogsvrije maatschappij leven. Op die manier zal duidelijk worden hoe complex een gepaste opvang en hulpverlening zijn, dat het logisch is dat re-integratie veel tijd vraagt en dat het al dan niet slagen ervan niet enkel afhankelijk is van de persoon zelf. Omdat ik steeds meer onbegrip en onmenselijkheid zie in mijn omgeving en in onze samenleving in het algemeen, wil ik dit verhaal brengen. Ik hoop dat de kracht van dit boek mag zijn dat het empathie opwekt en dat dit ons opnieuw een beetje kan verbinden. Ik hoop dat we niet langer zo hard en onverschillig blijven en positieve acties voor onze toekomst ondernemen.

Oeganda ligt op de evenaar en maakt deel uit van Oost-Afrika. De drie regio's in Noord-Oeganda die het meest geaffecteerd werden door de oorlog zijn de noordelijke Acholi-landen, waarvan Gulu een onderdeel is, de centraal gelegen Lango-regio, waar Lira deel van uitmaakt en tot slot het Teso-gebied in het zuidoosten.

Bron: Allen & Schomerus (2006), origineel verkregen bij UN OCHA (2005)